Možnost 71

© Sh 1999 -2000
(e - verze ©2005)

Jsou dva způsoby jak ošidit krasohled

podzim 1999, zima 2000

---

obsah:

háro 3
očekávání - stav nejistoty 4
studentský seminář 5
cestování 6
Harley Davidson 7
krasohled 8
základní školství 10
sociologie 11
svoboda 12
trestní právo 14

teze 15
meze 16
vidění 18
mimořádné 21
v Americe zakázali 25
Evropa revival 26

Příloha:

dopis o moci 28
o pašalíku 29

Háro

Za to, že mám dlouhé vlasy, může asi můj děda. Zachovávám si na něj velmi silné vzpomínky, i když zemřel když mi bylo deset. Bojoval za první války na ruské frontě, přešel do zajetí, v zajateckém táboře někde na úpatí Kavkazu prodělal tyfus, jezdil na velbloudech a vzpomínal na svou vlast, pak se chytil bolševických myšlenek a vrátil se jako idealistický komunista. Výborná kombinace: byl malorolník, sezónní zedník a místní osvětář v bohaté chmelařské vesnici a po návratu ze zajetí si vzal babičku, dobře vychovanou dívku ze silné, leč chudé českobratrské rodiny. Vydalo by to na paměti, do kterých se mu v divné době na sklonku života jistě nechtělo.
Zůstaňme ale u těch vlasů - na přelomu padesátých a šedesátých let měl děda vlasy jako všichni ostatní - ani ježek, ani havel, vůbec mi nenapadlo se dědovými vlasy zabývat. Ostatně nosil téměř pořád manšestrovou čepici s kšiltem. Až jednou jsem nějak brzy vstával a uviděl dědu, jak se ráno upravuje před zrcadlem. Byl to pro mne šok, okamžik poznání, iniciace. Na jedné straně bylo vše v pořádku, ale na druhé ... takové háro!
Klasická přehazovačka, řeknete si - proč o tom vůbec psát. Děda měl temeno hlavy jak koleno - a na něm si bravurně rozprostřel to, co na jedné straně přebývalo. V té době nic neobvyklého. Ale mně se přitom někde v hloubce spojily věci nespojené, vzklíčilo cosi, co svoji podobu nalezlo až v počátku let sedmdesátých.
Zažil jsem nejintenzivnější dotek redistribuční teorie, tohle mi vysvětlilo socialismus lépe, než desetiletí každodenního masírování: děda prostě nenechal vlasy na hlavě podle zásluh - rozdělil je podle potřeb. A já si někde v duchu řekl, že tohle ne, že svoje háro nechám růst, jak ho napadne.
Dlouho jsem se k této vzpomínce nevracel, neměl jsem důvod. Až teď, čím dál tím častěji mě před zrcadlem napadne, že moje temeno nějak prosvítá...

Očekávání
(diskusní večery)

V knihovně Reguly Pragensis již proběhlo několik cyklů seminářů víceméně filosofických, otevřených v rámci Pant klubu, nebo připravovaných jen pro středoškolské studenty. Cyklus „Očekávání“ na tyto večery navazuje.

Ptát se „Co očekáváš...?“ usnadňuje vzájemné setkání - je možné se tak vyhnout běžné pasti; většina diskusních pořadů je totiž nesnesitelně zanesena tím, že k dané věci každý prezentuje svůj „názor“ nebo popisuje „problém“, což je jiným způsobem řečeno „to, jak dobře věci rozumí“. Vše je pak příliš statické, kdekdo má příležitost předvádět se aktuálním peřím (tím, co právě načetl).

Očekávání je stav nejistoty. Očekávání vnáší prvek dynamiky, to, co nastává, je vždy v něčem očekávané a v něčem neočekávané. V očekávání jsou si lidé blízcí, blízkost je mnohdy o shodě v očekávání.

Očekávat lze naplnění proroctví stejně tak jako vypočtené zatmění slunce, do budoucnosti neustále různými způsoby předbíháme i v osobním smyslu, očekáváme naplnění svých snů, očekáváme změnu, očekáváme, že změna nenastane... Někdy očekáváme tak, že na očekávání zapomínáme.
Takové očekávání je pak pochybným stavem jistoty: očekáváme tak sebejistě, že se doslova spoléháme na co má nastat. Není to tak, že žijeme z očekávání stálosti? Očekáváme, že se koleje dál budou sbíhat na obzoru, že změna nepostaví všechny naše vazby na hlavu, očekáváme, že zůstaneme sami sebou, že metamorfózy jsou jen zanedbatelné výjimky ze stálosti věcí světa.

Milý Petře,

disketa, kterous´ mi dal, byla zcela prázdná.
Nic z toho, co jsem si chtěl přečíst, se na obrazovce neukázalo.
Ta prázdnota mě zarazila a přiměla k hlubšímu zamyšlení: jak snadno se to, co je plodem naší tvořivosti, „ztratí“, zmizí z našeho dosahu, stane se „nenávratným“.

Snad také trochu podléhám mámivé snaze zastavit, „zachytit“, ale v tomhle se snažím sám sebe brzdit. Nerad „konzervuji“, je lépe věci světa otevírat pro to, co přichází. Hlavním mým motivem je snaha dát tomu, co přichází, to, co se „patří“.

Naše semináře jsou velmi otevřené, vyjadřujeme se spontánně, jsme vedeni tím „dobírat se“, setkávat v rozumění nějakému tématu tak, jak je pro nás otevřeno do budoucnosti. Když takto „obkličujeme“ naše dílčí téma, často se podaří formulovat velmi zajímavé dílčí postřehy - v čem však spočívá tato „zajímavost“ ? Není to nějaká věc módy, není to věc nahraditelných „zajímavostí“ typu 100+1 zahraničních zajímavostí (ačkoli nevím, jestli tenhle dávný časopis znáš), nejde o zajímavost obrázků z časopisu, tajenek z křížovky... Zajímavost vysloveného při našich seminářích spočívá v něčem jiném, spočívá ve vztahu k celku toho, co jsme schopni vědět, k čemu se vztahujeme.

(Následuje několik zápisů a poznámek z jednotlivých seminářů od října 1999 do ledna 2000. Témata vycházela z diskuse, jeden z úřastníků vždy připravoval krátký vstup)

Co očekáváš od cestování?

Co jiného mohlo být tématem po prázdninách. Každý měl spoustu zážitků - a tak se v první vrstvě očekávání odrazily čerstvě prožité zážitky z cest. Ale hned na úvodu se věc rozmlžila: někdo chce být sám a vnímat, jiní vyhledávají společnost, ještě další oceňuje „vyvázání se“ ze stereotypů a vazeb, jiný zas vyhledává situace - takové, kdy člověk „neví“, poznává sám sebe v neznámých místech a nečekaných nárocích.

V dalším kroku jsme postupovali systematičtěji. Rozlišili jsme rekreanta, turistu, cestovatele a poutníka. Rekreant cestuje nerad, očekává od cesty jen to, že se přemístí někam jinam, nikoho z nás jeho očekávání nezajímalo. Turista? Přecijen už jsme vzdálení od romantických dozvuků přelomu devatenáctého a dvacítého století ve kterých vznikaly národní turistické spolky. Dnešní turista cestovních kanceláří, očekává, že ho očekávají, nese si sebou svůj svět. Také to není naše očekávání. Zůstává nám cestovatel a poutník - a to jsou složitější témata.

Cestovatel je optimista, co se týče očekávání je přímo zaměřen k cestě: chce poznávat jiné kraje, jiné zvyky, přírodní, geologické, historické a sociální zvláštnosti, chce poznat, navštívit. Jeho návštěva není turistickou návštěvou, neočekává, že by všude nalézal danou míru „komfortu“, „standard“ odvozený z jeho domova. Chce se však „kouknout“ tam, kam se kdekdo nepodívá, v tom je podobný sběrateli: dělá si znamínka na glóbu: tady všude jsem byl. V pohledu, v tom se shoduje s turistou, v nezávazném pohledu. Chce vidět neznámé, navíc snad i něco „zažít“.
Poutník není cestovatel, jde, putuje, vlastně necestuje. Ví, že si vše podstatné nese sebou, ale zcela jinak než cestovatel. Nejdůležitější věcí, pro kterou ho pouť otevírá, jsou setkání - s lidmi, místy a v neposlední řadě i se sebou samým. Nechává se vést, ať již výslovně nebo podvědomě ví, že místo není nikdy neutrální, že setkání je nenahraditelné a obohacuje, že putování otevírá pro hlasy, které by jinak nebyly slyšet. Poutník ví, že pouť má svůj cíl, ke kterému nevede žádná zkratka.
Hodně jsem mluvil o tom, co je to nenahraditelná povaha místa, času, cesty, setkání. Ale jsme přeci svědky neskutečného pohybu mraků lidí sem a tam. Co skutečně tito lidé očekávají?

Cestovní kanceláře nás zahlcují azurovým pobřežím, skalami a horami, dávnými stavbami, přírodou - všude, kam se podívám, tam nalézám nabídku „cestuj s námi k nějakému divu světa“. Zapomíná se, že většina cest se ještě donedávna odehrávala z velmi prozaických důvodů - „objevitelské“ cestování bylo zpravidla jen obchodní misií. Svět se zvrátil ve svůj protiklad - téměř vše již je dosažitelné a samo cestování se stalo obchodem: paradoxně nabízí „vytržení se z místa“, které je „běžné“, svázané s každodenností a nabízí místo, které je „něco extra“, něco svátečního.

Jenže pro toho, kdo neví, co je to místo, pro toho není zastavení, pro toho, kdo neví, co je to svátek, stejně není vydechnutí.

Co očekáváš od motocyklu Harley Davidson?

Sám jsi toto téma navrhl, ve snaze vyhnout se tomu, abys večer připravoval. A moc ses divil, když to nakonec všichni podpořili. Není přece lepší téma, krásný motocykl, a ještě jedna z účastnic přinesla (bratrovu) velkou obrázkovou knihu na křídovém papíře: motocykly.

Ta kniha byla obdobou výpravných knih o motýlech. Připadalo nám, že vyobrazené motocykly jsou obdobně krásné a přitom nepochopitelně tajemné, v lesku chromových součástek, ladných konstrukcí a tvarů. A přitom je motocykl přiměřený člověku, vtírá se srovnání, že se mu nabízí, nabízí, že změní člověka, dodá mu něco úžasného, krásného. Nabízí pocit ovládání, neboť je stavěn tak, aby snadno reagoval na pohyby člověka, nabízí prožitek z jízdy, kterou příroda či stvořitel člověku bezprostředně odepírá.
Motocykly jsou nebo mohou být krásné, zbytečně neskrývají, nevytváří pohodlí, nejsou pseudo-domem, ve kterém si člověk veze svoje prostředí: přímočaře se nabízejí ke svezení.

Rozebírali jsme to, co člověk očekává od pohybu, a rozhodně odmítli jako okrajový vlastní motiv přemísťování, pohybu z místa na místo. Jistě je přítomen, motocykl zpřístupňuje i taková místa, která jsou autem nedostupná, může být cenově dostupný pro toho, kdo nemá auto - ale ne tak Harley. Harley je symbolem, to nás také může zaujmout, je možné

manifestovat svou jízdou postoj ke světu, příslušnost k uzavřené (minoritní) společnosti.
Proč se však takovým symbolem může stát?
Vedlo nás srovnání s motýly a vedlo nás dobře, neboť otázka po motýlí „kráse“ je obdobná. Motocykl je krásný nástroj, výtvor techniky, jehož jednoduchost, funkčnost a přímá vázanost na tělesnost člověka není úzce praktická. Obdoba sezení na koni není zanedbatelná a náhodná. Na motocyklu si člověk osedlává technický výtvor a osedlání je zároveň znak zkrocení, kultivace. Je to ovládání, které nemá negativní význam, ba naopak.
Ve zkrocení se manifestuje spor základních principů, který může být člověkem překonán, zužitkován - spíše než o samotný užitek však jde o krásu: krásu jezdce na koni stejně tak krásu jezdce na jednoduchém a přitom krásném stroji.

Co očekáváme? Manifestaci toho, důkaz toho, že technika může být krásná. Prožitek spojení s technikou při jízdě, která nám zcela nově otevírá svět a naši vydanost do něj. Očekáváme intimní kontakt s něčím, co hrozí, že se vymkne našemu zkrocení.
Technika, která se naopak skryje pod kapotáže a „dizajnová řešení“, není krásná - je líbivá. Technika, která nás ovládá tím, že nám nabízí pohodlí - ta nám neotevírá nic nového, byť by nás letadlo nebo jiný stroj přemístil kamkoli.

Co očekáváš od krasohledu?

Na krasohled jsem se těšil asi nejvíc. Oblíbený přístroj.
Původně jsme měli mít jako krátký vstup přednášku z estetiky, neboť podstatné na krasohledu je krása, spojená s hleděním, ale pozvaný host neměl čas, vystačili jsme si sami s jedním čínským krasohledem. Je to zvláštní hra a dalo by se čekat, že se geometricky uspořádané obrázky musí brzy omrzet - proč tomu tak není?

Jsem jako krasohled, vyslovím cosi, přesype se to ve mně, odrazí
v lesklých plochách světa - a nikdy se to nevrátí.

Na jednu stranu víme, že jde o „nějakou“ hru zrcadel, na druhou stranu máme chuť podívat se dovnitř, rozbít krasohled, za cenu destrukce tomu přijít na kloub, podívat se,

jak je to ustrojeno. Jak „krásné“ souvisí s tím, jak je to uděláno? Co nás fascinuje a co je to fascinace?
Krasohled je šálivý přístroj na „poprvost“ a zároveň „naposlednost“ - krásný obraz - konstelace - se ustaví a zas zmizí. Dívám-li se do krasohledu, nevnímám nic ze světa okolo, ba dokonce vím, že vše je jen šal a mam, vím, že vidím něco jiného, než v té trubici „je“! Vidím několikrát zrcadlený obraz barevných střípků, ale nejen to, vidím v zrcadlení jen zlomek toho, co bych vidět mohl, jen vrcholek ledovce, to, co se kmitne nad hladinou zrcadla. Pod hladinou se cosi přesýpá, vyvstává a zase mizí, dá vzniknout krystalu a propadá se zpět. Krasohled? Nesmím se dívat jinam a ještě musím mnoho nevidět, abych mohl zahlédnout řád, uvidět krásu krasohledu.

Neboť geometrie a symetričnost, řád zrcadlení - to dává teprve tomu kouzelnému vyvstávání a mizení smysl, přivádí nás k fascinaci. Obraz vyvstává z nepochopitelného a nedosažitelného pohybu světa, vyvstává z chaosu a staví se před naše zraky; to na co hledíme - to je krásné díky protikladu a krystalické čistotě řádu.
Hned nás napadalo, že bychom měli postavit obří krasohled, noční krasohled pro lidové hvězdárny, krasohled do divadelního kukátka, nedělní krasohled pro rodinné výlety, krasohled - automat za pětikorunu na vrcholek rozhleden...
Krasohled nabízí sváteční po-hled, není profánním hleděním. Krasohled vytrhává z každodennosti, ve které řád není zrcadlením, jen pořádkem, ve kterém se i vyvstávání věcí světa rozpadá do beztvaré šedi. Pohled do krasohledu je svátečním pohledem, barevným, okázale vymezeným proti jiným pohledům.

Podívali jsme se do krasohledu, odloupli jsme krycí štítek, kolečko, vysunuli dvojici zrcadel: jak je to prosté, jde o jakýkoli úhel, kterým lze beze zbytku dělit 360 stupňů! Rozpačitě sklízíme ze stolu zbytky vivisekce.
Je třeba se vrátit, ať víme o řádu cokoli, obraz z krasohledu stejně nelze zachytit, podržet, nelze se o něj podělit. Snad je příznačné, že tento příruční stroj na sváteční pohledy byl vynalezen na prahu moderní, narcistní doby, v r. 1815. Při vší vyprázdněnosti techniky pak platí zmíněná Valéryho definice krásy krasohledu:

Krása je to, co nebere naději.

Co se dává do krasohledu?

Zrcátka, bez nich to nejde, tedy myslel jsem si to dlouho, než jsem rozebral jeden ošklivý čínský krasohled, ve kterém bylo jen „véčko“ z černé plastické hmoty. Nezapomeňte, do krasohledu se dávají zrcátka, není nic horšího než od počátku ošidit krasohled.

Pokud krasohled nechcete ošidit, dejte do něj dvojici zrcadel a průsvitnou plochou krabičku na přesýpání. Jedna její stěna by měla být mléčná, neměla by do krasohledu zvenku pouštět cizí obrázky. Ještě než krabičku na přesýpání do krasohledu dáte, dost se s ním vynadívejte po světě - není to sice taková krása, ale svět se vám ukáže v zajímavých souvislostech, přeci jen se potom může stát zajímavějším.
Krabičku na přesýpání je třeba zčásti naplnit. To je jedna z nejdůležitějších věcí. Všichni asi znají krasohled, ve kterém se přesýpají barevná sklíčka, v těch z Číny úlomky barevné umělé hmoty. Budete-li si sestavovat svůj krasohled, poohlédněte se po zajímavých malých věcech. Kolečka z hodinek, pérko, miniaturní součástky z audiotechniky, šperky a cetky, korálky a ozdoby - to vše může hrát v krasohledu v nádherném akordu. Záleží ovšem, jestli ve svém bytě najdete šuplík, krabici, přihrádku, zkrátka místo, kam dáváte zajímavé malé věci. Kdo takové místo nemá, kdo si nehledí zajímavých malých věcí, ten může sestavit jen abstraktní, ošizený krasohled, i kdyby si koupil zrcátka sebeblyštivější.

Co očekáváš od základního školství?

Co je to „obecné“ v obecné škole - není tato otázka příhodnější než diskuse o „povinnosti“ školní docházky? Chci-li skutečně rozkrýt, co je to „suma učiva“, která je vyžadována jako standard, pak je třeba se ptát alespoň tak, jak jsou chápány „základy“ ve spojení „základní škola“ atd. Co očekávám - to se vztahuje k tomu, co je to obecné (tedy společné všem), co je to základní a vůči čemu se cosi zakládá.

Dnes se kdekdo vyjadřuje o tom, jak a co se má učit, tedy jaké jsou možné a přijatelné formy učení a jak může být vymezeno „učivo“, „látka“ - tedy to, co bude učeno. Jakoby dnešní doba

resignovala na otázku, co je vědění jako takové, jak je možné se o něj „dělit“, jak ho sdílet. Domnívám se, že základem je vytvoření takového vztahu, kdy je autorita (může to být učitel) pro toho, který poznává (a může být v roli žáka) garantem, zárukou toho, že dílčí poznatky, které si osvojuje, mají smysl, že se vztahují k celku, že tyto poznatky jsou klíčem k tomu, jak se svět otevírá.
Často cituji svoji mladickou, trochu rozčarovanou větu:

nepochopíš svět,
zbývá jen snaha hodně na něj vědět

Svět není k pochopení, a to „hodně na něj vědět“ neznamená řadit jednotlivé poznatky do encyklopedického pořádku. Skutečný učitel otevírá pro dítě vztah k autoritě - autorita nese břímě odpovědnosti za to, že jednotlivé dílčí výpovědi nejsou jen nepochopitelnou změtí, ve které se nedá nalézt žádná orientace a hodnota, ale vztahují se k celku. Sázka na jednotu je právě v tom, jak jsou jednotlivé výpovědi o světě orientovány, jak a podle jakých kritérií je hodnoceno - tedy vše, co je osobním vkladem „učitele“.
Myslím si, že v základní škole se pro dítě - malého člověka - rozvolňuje autorita uzavřené rodiny - rodiče nadále jsou jen dílčí autoritou, ale ani mimo rodinu není k dispozici nic jistého. Škola v tuto chvíli může ukázat pluralitu autorit a nutnost rozhodovat se pro jednu z mnoha autorit.
To není o „nezávaznosti“, naopak. Teprve při vědomí odpovědnosti takové volby lze mluvit o vědění: vědění je cosi nezajištěného a přitom závazného, protože je přímo spojeno s tím, jak se rozhoduji, jaké hodnoty „vezmu za své“, doslova „převezmu“ a třeba i rozvinu o kus dál.

Co očekáváš od sociologie?

Od počátku je otázka večera modifikována takto: co od tohoto způspoby myšlení lidé očekávají? „My“ se ale postavíme stranou, počkáme si, až se dozvíme něco obecného... symptomatické přijetí. Proč jsme nezačali mluvit přímo o vědě jako takové a očekáváních, která dříve vzbuzovala a která vzbuzuje dnes?

Sociologie nabízí „nahlédnutí“ do toho, jak „neosobní společnost“ jedná, vždy nám ale musí nechat dostatek prostoru, abychom mohli na věc pohlížet s odstupem: čtenářům musí být zachována možnost chápat věc tak, „aby výpověď nebyla přímo o nich“.

> *Sociologie spotřebitele - ano, také to tak vidím a navíc, vždyť já vlastně nenakupuji nijak tuctově nebo průměrně.*
> *Sociologie voliče - prosím, zajímavé, a já jsem navíc ten, který na rozdíl od většiny nepostupuje takto schematicky....*

A tak se dá říci, že sociologie především dotváří obraz světa tak, aby největší průšvihy člověk viděl u jiných, aby viděl jednání „druhých“ s despektem (chovají se jako směšné stádo), aby u jiných viděl manipulaci a myslel si, že se jí umí vyhýbat nebo jí používat. Nikdy se neřekne, co je cílem, univerzální vědecká ambice je nahrazena ambicí dílčího „přiléhavého“ postřehu, fragmentu, komentáře, použitelného k dosahování dílčích utilitárních cílů.

Byli jsme s tím brzy hotovi. Od sociologie se těžko dá očekávat něco dobrého. Sociologie odvádí člověka od něj samého a od jeho vztahů a vazeb, za které sám nese odpovědnost.

Došli jsme k velmi tvrdým závěrům. Ale nebude výsledek přeci jen příznivější, zeptáme-li se, co můžeme očekávat od „vážné“ sociologie“, od takové sociologie, která se snaží být seriózní vědou? Otázky i tak zůstávají: jak může sociologie zahrnout do svých předpokladů lidskou svobodu a rozhodování? Není vždy jen spekulativní statistikou jednání? Je nějaká „sociální skutečnost“ dostatečně pevným předmětem, který by vůbec umožňoval uvažovat o „zákonitostech“?

Co očekáváš od svobody

Abych si srovnal myšlenky, sáhl jsem po studii o lidských právech od prof. Komárkové, po starším textu Vodrážky o nomádství a nějaké další drobné věci, jak jsem si je náhodně ofotil. A tím jsem si „zprovoznil“ dávno zapomenutý motiv, který mi teď dělá těžkou hlavu. Deklarace lidských práv a svobod. Klíčové je to, jak se postupně „lidská práva“

institucionalizovala, stala se něčím statickým, stojí na straně pevných struktur světa. Svoboda se tak může stát a stává daleko nebezpečnějším bičem než reálné násilí, protože je zakotvena, ustavena, zformulována... a člověk nemůže uniknout jejímu vnějšímu nároku. Nikomu z nás nezbývá, než být svobodný. Ale co když nechci, co když chci být „zadaný", co když chci být s něčím svázán, ne nadarmo znamená „ženatý" protiklad k tomu „být svobodný". Co když jsem na sebe vzal nějaké závazky, co když jsem něco slíbil?
Jistě, kdekdo se odkazoval na deklaraci a posléze helsinský proces, bez toho by se sovětské Impérium asi rozkládalo pomaleji, ale... pořád mám podezření na trojského koně: co jsme si to vtáhli do vlastních hradeb?
Je hezké, že člověk může být svoboden, ale pro mne to znamená jen to, že je svoboden naslouchat a v tom, co k němu doléhá, že má prostor rozpoznat podle svého svědomí ten správný hlas, na který se má ozvat „tady jsem".

Svoboda není a nemůže být nějaký diktát, není kontinuálním nárokem. Většinou přeci jednáme zcela samozřejmě, nerozhodujeme se „svobodně" nad každou prkotinou. Je zcela správné, že člověk může bez rozhodování „kopírovat" ve svém jednání to, co je v jeho okolí „ běžné", co se přijímá jako ověřený běh každodennosti. Důležité ale je, že jakýkoli prožitek, jakékoli setkání, jakýkoli hlas ho z takového „běhu" života může vytrhnout, postavit ho do situace svobody a odpovědnosti. - Tomu rozumím od proroků i Sokrata. Jistě, jde o dilema - svoboda otevřenosti nebo tyranie svobody jako poznané nutnosti.

Pokud si kladu každý den ráno otázku: „co mám dělat?", cítím svoji svobodu v odpovědi, kterou si dávám svým skutečným jednáním. Není to otázka po tom, jak naplnit svoji svobodu. Je to otázka po tom, jak obstát - svoboda je jen otevřenost pro to, aby moje selhání či neselhání nebylo jen „cizí" věcí, něčím podmíněným, něčím, u čeho bych se mohl vylhat z odpovědnosti. Svoboda je otevřenost pro taková jednání, která sebou nesou překonávání protivenství, vlastní nepohodlnosti i vnější nepřízně.
Lidská práva a svobody byly institucionalizovány a staly se součástí politiky, ideologických argumentací atd. - to se nedá vzít zpátky. Důležité je ptát se, jak se obratně zbavit své závislosti, postojů a očekávání, postavených na lidských právech a svobodách jako společenské, institucializované formě.

Má-li být obsah mé svobody vyčerpáván v milionech rozhodnutích o značce zubní pasty a výběru programu v televizi, pak děkuji pěkně.

Co očekáváš od (trestního) práva?

V kořeni tohoto očekávání je spor. Na jedné straně ambice říkat „jak se to má se světem", na druhé straně jen schopnost úspěšně mluvit, sofisticky obracet ve slovech jen „nomos" věcí, jejich manipulovatelnou vnější formu, název.
Do značné míry je dnešní otázka jen přenesením tohoto obecného tázání do dílčího, velmi specifického tématu:
Vztahuje se rozhodování o vině a trestu skutečně ke skutkům? Nebo je systém práva jen sítí, samostatně existující strukturou, která nějak dopadá na svět a v níž občas to či ono „uvízne"?
Docela důležité je, že právo není nic uzavřeného, ani co do vlastního sebeporozumění, natož co do praxe. A k čistě formálnímu přístupu k právu se kloní asi jen velmi malá část právních teoretiků. Ale jiné je to s praxí, a to úzce souvisí s našimi očekáváními.
I když obhajuji právo jako „vázané na svět", „ne-sofistické", přesto vím, že se nejspíš mohu setkat s projevem práva jako čistou technologií, ve které o skutečnosti světa nemá nikdo zájem a neníní jich dbát.
Pak je to ale o úpadku práva.

Dostali jsme se ještě k jiným tématům, ke starozákonní „době soudcovské" a k tomu, že rozsuzovat se musí, ke smlouvě, kterou Hospodin uzavřel s vyvoleným národem. K tomu, kdy do hry vstupuje stát jako suverén, a době, kdy se formuluje výkon soudní moci jako jedna z nezávislých mocí suverénního státu, který svoji moc odvozuje...
Ale vše jsou to příliš široká témata.
Podstatné, co čekám od práva, je, že se na něm jako na předmětu vykrystalizuje zcela radikální diskuse mezi postmoderními mysliteli a vizionáři a zbytkem světa. Právě proto, že právo je zároveň institucionalizovanou praxí a metafyzickou úvahou.

Poznámky pro P.J.

Požádal jsi mě, abych obhájil dvě svá tvrzení z M 70, pokusím se:

Teze:
Pravda je ve vyslovení, ale jen v takovém vyslovení, které je pokusem upevnit to, co je „vnitřním slovem".

Obhajoba:
Neříká se tu, že by bylo třeba resignovat na nějaké obecnější vymezení pravdy, ani se tu pravda nějak neredukuje na to, co přichází s „vnitřním slovem". Ukazuje se tu, že vnitřní slovo je to, co přichází a pro co můžeme vytvořit podmínky. „Vnitřní slovo" může zaznít i od druhého, „skrze" jeho řeč, nebo skrze sdílení (jako to, o co jde v klubu).

Teze:
Základním problémem postmoderny je, jak tématizovat „kolekci různosti". Zakrývá se tím obecnější otázka po dobru a zlu.

Obhajoba:
Různost sama o sobě nemůže být hodnotou, teprve fakt porovnání umožňuje vůbec mluvit o různosti. Jak však porovnávat a jak chápat „hodnotu kolekce"? Ocitáme se v obtížích, ať již je na jedné straně extrém jednoty světa jako systému (který různost připouští jen jako identifikaci jedné z částí) nebo na druhé straně extrém světa jako chaosu (ve kterém je různost možno jen obtížně chápat).
Evropské myšlení ve své živé větvi je si tohoto problému vědomo: Židovství je zvláštním typem „neskrývaného" zasvěcenectví (zaslíbení) celého národa, křesťanství pak dosáhlo vztahu každého člověka k obecnosti (vykoupení). Svět není systém ani chaos. Nejde o různost, jde o to, že je možné a správné konat dobro a že je možné a špatné konat zlo. Kolekce není o různém, ale o dobrém v různosti.

Meze jako výsostné téma
(poznámky k přednášce)

Tvar, to, co činí věc věcí, její pevnost a ohraničenost, to vše se dnes otřásá pod útoky postmoderního, „měkkého“ myšlení. Neboť věci jsou prý ustaveny podvodem, diktátem, falokracií. SVět má být nyní gendrově vyvážen. To co je plodem mužského Res extensa a mechanické fyziky se ukazuje jako maska, kulisa, je synonymem pro přetvářku. Teprve v současné vědě, vědě, která se zabývá věcmi, které jsou mimo dosah člověka, se ukázalo, že tělesa jsou klamem, že nejlepší popis nabízí kontext, vlnění, víření, chaos...
Jak se to tedy má s věcmi? Jak se to má s jejich ohraničeností? Máme se s věcmi rozloučit? Přitakat destrukci, o to spíš, že sami cítíme nedostatky myšlení, které se prosazuje od počátku novověku?

Jedním ze způsobů, jak se dobírat tvaru věcí a neztratit se přitom v beztvaré nahraditelnosti, je ptát se na význam mezí.
Těm, kteří dnes bouřlivě argumentují proti mužskému „pevnému“ světu věcí, a zároveň těm, kteří se bojí o pořádek světa - oběma stranám tohoto sporu moderny a post-moderny vzkazujeme tutéž otázku: snad všem svým argumentům či naopak cítěným přístupům nedůvěřujete bezmezně?

Mez je pro nás zemědělský pojem: předně ji známe proto, že na mezi se může člověk válet, tenhle obraz vystihuje povahu meze - je vytržena z efektivních zemědělských činností, z kontinuity a tím i z profánního času práce. (Kromě toho, že chudáci, kteří pole nemají, na mezích paběrkují, meze „vyžínají“).
Pohled na katastr (a to je tereziánská „vymoženost“) vychází z kontinuity - katastr je soupisem pozemkových vlastnictví. Pozemek zabírá nějakou definovanou část „zemského povrchu“. Dávno před katastrem to ale byla právě mez, která zakládala smysl pole: pole je vyděleno mezí. Mez v tomto smyslu není nehmotnou, myšlenou přímkou či křivkou, oddělující plošné útvary, nehmotnou hranicí, kde jedna věc v kontinuu prostoru bez mezery přechází v druhou. Mez nějak je sama sebou.
Mez měla možná odedávna mytický význam (viz Coulange: Antická obec), pro nás však je

důležitá právě tím, že ukazuje k mezeře. Věci světa na sebe navazují, jistě, ale ne bez mezer. A jde o to, čeho se můžeme dočkat, co může vzejít z mezer mezi věcmi.
Použijeme-li jiné slovo, „neomezená", cítíme jakousi nepatřičnost. Sovětský svaz byl ve svém velikáštví nazýván nejprve „země neomezených možností" a pak „země neomezených nemožností".
Bezmezná je naproti tomu spíše danost, která nás přesahuje. Bezmezná může být pustina, poušť, bezmezná může být důvěra. Pak nenalézáme místo, kde by se danost proměnila, není v dosahu. To, co je bezmezné, to není nějak vnitřně členěné, to může být příčinou radostné jistoty i zoufalství. V bezmezném se ale nedá trvale žít. Bezmezné není z tohoto světa, to, co se tváří jako bezmezné, je zpravidla děsivé, spíše triumfuje peklo než nebe.
V rozpoložení z bezmezného může být útěchou i hrozbou, že se země kdekoli může rozestoupit, v každém místě se mohou otevřít škvíry a spáry mezer a nejistot, ze kterých se šklebí chaos nebo naopak zaznívá andělský hlas sfér.

Meze znepokojují, jsou zdrojem nejistoty, kdo ví, kde přesně jsou, jistota omezených věcí je vždy jen relativní. Mohou-li vůbec být meze vlastním předmětem zájmu, pak se nelze držet věcí, ba dokonce nestačí ani otevírat se okamžikům, kdy cosi promlouvá skrze mezery ve věcech. Kdyby nešlo o výsostné téma, pak by se dalo v jednotlivých pozornostech ohledávat praskliny světa, meze věcí, hrát by si s tím, co do tohoto světa prosakuje, prorůstá. Bylo by možné se tvářit, že místo, ze kterého mezery ohledáváme, samo mezeru nemá, že je „pevné". Teritorium, o kterém má být tato přednáška ale není a nemůže být nalezeno na žádné katastrální mapě věcí.

Vynořuje se ještě jedna otázka: Není postoj „dotazování se mezí" přeci jen jedním z postmoderních projevů? Není to jen Heideggerovo zlomyslné dědictví? Není dotazování se mezí, mezer mezi věcmi neužitečně zabydlených, nabídnutých k povalování - únikem od světa? Naopak. Jde rozhodně o cosi jiného než vyhledávání mezních situací, extrémů. Meze nabízejí nejvíc „mezi" banálními každodennostmi. Meze mohou být výsostným tématem pro toho, kdo bere věci vážně, ba dokonce se dá říci, že kdo nebere vážně profánní věci, neporozumí ne-profánnosti mezí, meze pro něj zůstanou jednou z věcí, jedním z věcných, nahraditelných témat.

Položme si ale ještě jednou otázku: Jaký je to obor „dotazování se mezí“, jaký je to obor myšlení, který zároveň bere věci vážně. Je to přeci zvláštní, brát vážně věci, jejich ohraničení „ex definitione“, a zároveň brát vážně ne-věcné meze věcí. Brát vážně to, co věcí není a co ze své povahy, tedy také nějak „ex definitione“ věcí být nemůže? Jak brát vážně pevné věci, a zároveň to měkké, co je mezi nimi? A nebo ještě jinak, jak se vyhnout slovu „vážně“, nalézt nějaký jiný vhodný slovník: Jak brát meze tak, abychom se jich ve smyslu slova „vážně“ mohli ptát na svět, který je jinak pře-vážně sdělitelný právě v pevných věcech?

Vidění a zobrazování (poznámky)

Před pár dny mi přítel vyprávěl o svém „vidění“ - zahledí-li se na rovnou bílou plochu, spatří, jak na ní „vystoupí“ světlé kruhy, někdy je jimi plocha celá pokryta, někdy se pohybují, točí, rozvíjejí. Je to příznak nějaké choroby nebo projev vnitřního života? Dnes jsem zcela náhodně vytáhl knihu z knihovny a četl:

> *Za určitých okolností vytváří zraková soustava světelné vjemy, které jsou nezávislé na vnějším zdroji světla... protože vznikají v nervové soustavě; pravděpodobně je vnímají všichni lidé, kteří vstupují do určitých pozměněných stavů vědomí bez ohledu na své kulturní zázemí... Tyto zrakové vjemy jsou někdy nazývány fósfény nebo tvarové konstanty, ...entoptické jevy.*
>
> *(Richard Rudgley: Kulturní alchymie)*

Autor se tímto tématem zabývá proto, aby dokázal, že používání psychotropních rostlin provází lidstvo od samého počátku, s tím nehodlám polemizovat. Důkaz, který podává o tom, že takovéto „vidění-nevidění “ je rozšířeno ve všech kulturách a to včetně nejstarších - ten se mi však hodí pro něco jiného.
Autor ukazuje, že základním „viděním“ jsou geometrické obrazce - mřížka, soustava šestiúhelníků, soustavy rovnoběžných čar, kruhové skvrny nebo krátké čáry, křivky, obklopující jedna druhou atd. Nalézá tyto obrazce ve „výtvarných“ projevech lidí již

od doby jeskynních maleb. V další fázi změněných stavů vědomí pak se tyto prvky „odívají“ do podobností se symbolickými podobami (hadem apod.), aby ve třetí fázi dospěly k reálným obrazům.
Vrací se mi tak oklikou moje oblíbené téma, zákaz zobrazování, které pochází ze středovýchodních kultur, a zejména je spojeno s hebrejskou tradicí. A zároveň jde o styčné místo s řeckou geometrickou tradicí. Jistě se tu nabízí také cesta k uvažování o abstraktní geometrii a jejím založení, o významu ornamentu atd., to však nechme pro tentokrát stranou. Odpusťme si také „fyziologický“ výklad, kterým jsou svázáni citovaní autoři, podstatnou otázku jsme schopni položit si i bez toho, že se odvoláme na „fungování“ mozku.

Dnešní doba, která si cení čistých bílých ploch, je historicky anomálií nebo svědectvím významného zlomu v životě člověka.
Pokusme se pochopit strach, který měl středověký člověk z „prázdného“ místa, stra, který ho vedl k tomu zaplňovat volné plochy ornamentem. Podle všeho nebyla až do nedávné minulosti žádná interiérová plocha staveb ponechána „jen tak“, vše mělo buď vlastní formu materiálu nebo rovné plochy zdobil ornament, fresky, dekorativní prvky, látky, tapety. Volná bílá plocha je svodem, je promítací plochou duše - a co jiného by se do této plochy mohlo promítat než vnitřní svár? Není asi náhodné, že čistá bílá plocha se v interiérech začíná výrazně prosazovat současně se schopností člověka promítat obrazy technickým způsobem - a zároveň interpretovat sny.
Co vlastně říká zákaz zobrazování? Že se vlnovky a spirály nesmějí proměňovat v hady! Že pokud to člověk dělá, je to (nebo alespoň snadno může být) svým způsobem klanění, blasfémie, je to v rozporu s desaterem. Neboť stvoření je věc jedna a obrazy věc druhá.

Geometrické organizace plochy jsou pro člověka něčím konstitutivním - je nutné zcela obrátit naivní evoluční představy o tom, že kruh nebo mřížka je výsledkem posledního kroku abstrakce, začínající od „reálných“ tvarů. Naopak: do ornamentální struktury se může „vkrádat“ obraz reálného tvaru, právě proto získává v kulturách, které jsou obrazoborecké, ornament poměrně pevnou formu, aby takový „svoď“ vylučoval.

Křesťanská diskuse o tomto tématu v polovině prvního tisíciletí ospravedlnila obraz -

takový obraz, který je ikonou, který je „duchovně zabezpečený“, čistý, to je jedna z linií, na které staví evropská kultura. Druhá linie je profánní - pochází z antiky, která provedla vědomou rozluku geometrie a obrazu: ať je obraz postaven na geometrickém rozvrhu, ale ať je to vědomé, autorské dílo.
Aby to nebylo tak snadné, reformace, takřka souběžná s renesancí, tolerovala nezávazný antický obraz, nikoli však ikonu. Měšťanská křesťanská kultura, která se tak postupem doby zrodila, je velmi křehkou slupkou, skořápkou.
Kunsthistorici nejrůznějšího ražení se snaží dokazovat, že právě to či ono je umělecké dílo a nikoli ukázka řemesla. Ale bez ohledu na to, o jaké jde období, školu či směr, bez ohledu na dobové hodnocení a interpretace - je dobrý obraz něčím působivým, něčím, co se nás může týkat. A troufám si tvrdit, že se nás vždycky týká.
Obraz, na který se díváme, je vždy příležitostí proniknout ke skutečnosti světa a stvoření jinak než jen profánně. Vždy je tak herezí - z ortodoxního židovského nebo islámského hlediska. Křesťanská tradice, která nás zajímá, umožňuje plastičtější postoj: podstatné je, co a jak v obrazu „promlouvá“ - a zvukový, řečový pojem je zde zvolen záměrně.
Křesťanství bere vážně antickou tradici, bere vážně schopnost člověka zvládnout plynule přechod různých forem obrazovosti. Novověká Evropa ví, že je třeba obrazovost ovládat, a umí to. Tato kulturní rovnováha ale platila do nedávné doby, do doby, kdy padly velikášské představy o schopnostech člověka, kdy se rozpadl titánský program společenského, ale i architektonického a výtvarného konstruktivismu. Oslabená Evropa je v defenzívě, ovládá sice prostřednictvím techniky zobrazování až do absurdních detailů, ale hrozí, že ztratí schopnost udržet svoji kulturu jako jednolitou skořápku, zahrnující celek, uzavírající to, co je uvnitř, co je vždy skryto. Jakmile se obrazy mohou rodit z chaosu a zase se do něj navracet, jsme v jednom ohledu tam, kde byli před prvním sporem o ikonu.
Jak dál? Bránit se obrazům novým obrazoborectvím a opřít se tak o hebrejské kořeny? Pokoušet se vytvořit novou rovnováhu další renesancí a spoléhat se na schopnost, zděděnou z helénského prostředí?
A nebo, evropsky, překonat současný rozpad nějakou novou syntézou?

Poznámky k mimořádnému

> *Naše doba vede k anonymitě, ale zároveň k závratné nabídce, pro každého je dostupné téměř božsky vyhlížející škála možností: na jedné straně nabízí narcismus a na druhé straně splynutí s kosmickými silami a „jednotou" transpersonálního.*

Jak daleko jít vstříc myšlení, které již po značnou část tohoto století nabízí člověku, aby vzal „své" možnosti do hrsti a vydal se skrze „brány vnímání" do prostoru „vyšších" zkušeností, transcendence? Co říci na nabídku Udělejte si podle své vůle „přirozenou náboženskou zkušenost"? Co říci na praxi „transpersonální psychologie"?
Potíže vidím už s užíváním termínu „přirozené náboženské zkušenosti". Co se tím míní? Výsledky experimentů s vnímáním a prožíváním, ať již s pomoci psychofarmak apod. či bez nich? Nevím ale hlavně, co je v tomto případě „přirozené".

Významné je jedno hledisko - příčina, důvod takové zkušenosti. Často se mluví o transcendentních či náboženských zkušenostech, které lze dosahovat pomocí technik, praktik, přírodních či chemických látek, změněných psychických stavů apod. Budu-li mluvit běžnou řečí, cosi se prozradí. Přirozenost sem, přirozenost tam: jde o hledání něčeho mimořádného, mimořádné zkušenosti, o mimořádné zážitky a snad dosáhnou i toho, aby se mimořádné stalo běžným.

Především si myslím, že přes všechny „výsledky" (nebo právě pro ně) nejde o transcendenci v tom smyslu, čím je překročením imanence. Imanentní je to, co vychází ze samé podstaty věci, takříkajíc v ní „tkví". V transpersonální psychologii je popisována realita jakási „běžná", konvenční, a pak ta „jiná" realita nekonvenční. Při experimentech či praktikách se podle svědectví experimentátorů „zesiluje" „zbystřuje" schopnost smyslů vidět svět takový, jaký prý „skutečně je". Otázkou tedy zůstává imanence: „Jací to ve skutečnosti, v té široké a neredukované skutečnosti jsme? A co dělat máme a co nemáme?"
Podívejme se na tuto problematiku šířeji. Na jedné straně vidím radikální postmoderní věrozvěsty rozchodu s bariérami a pevnými formami starého, evropského, mrtvého světa, ať již jsou zaměření gendrově, transpersonálně či jsou přívrženci východních náboženství.

Heslem dne je osvobození, bourání hranic a jejich překračování. Každý je pánem sama sebe a může experimentovat, jak se mu zlíbí. Výjimkou je užívání drog, které jsou většinou kriminalizovány, to však akční rádius pro tento způsob myšlení omezuje jen málo.
Na druhé straně stojí ti, kteří chápou, že takový pseudo-přesah v lepším případě vůbec nikam nesměřuje. Žádnou transpersonalitou nelze popsat základní spor mezi dobrem a zlem, mezi tím, co znamená selhat a obstát, Bůh přichází k nám, přichází ze své vůle, duch vane, kudy chce a nejde spoutat do žádných technik ani praktik atd.
Jak se ale potom vyrovnat s celou tematikou „nadsmyslového", „mimořádného"? Nemáme tedy vůbec škrtnout transcendenci, nemáme jít s těmi, kteří experimentují, přímo „k věci"? Je možné říci tak, jak to dělá např. Jolana Poláková, že vše, co vede k přesahům přes „prostý materiální život", je dílčím krokem k tomu poznat Boha v jeho suverenitě lásky? Domnívám se že ne. Vždyť takový Bůh má ke každému stejně blízko a je jen velmi křehkou spekulací tvrdit, že experimentováním s různými praktikami se vlastní silou dostávám blíž nějaké zkušenosti, která by mi jakkoli „otevírala cestu" k Bohu. Je ale také neudržitelné opevnit se v nějaké tomistické věži ze slonovinové kosti, tvářit se, že věci mají svůj pořádek, který je jednou provždy dán.

Málokdo by dnes přísahal na pevnost a neměnnost věcí, významným zjištěním je ale míra, s jakou je svět prosté zkušenosti a přirozených lidských vztahů a vazeb zranitelný a otevřený. Současná doba vede k anonymitě, ale zároveň k závratné nabídce, pro každého je dostupná téměř božsky vyhlížející škála: na jedné straně se nabízí narcismus a na druhé straně splynutí s kosmickými silami a „jednotou" transpersonálního.

Je-li našim cílem vytvořit takovou pozici, která by v tomto případě umožňovala prolomit, resp. prolamovat tuto šílenou nabídku, nelze vystačit s postupem, který zvolila Poláková. Do synkretického světa „transpersonality" a „mimořádného" se nelze nechat vtáhnout.
Na druhou stranu by bylo nekomunikativní říci jen „řekni Ďáblovi ne" a odvrátit se.
Neodpustím si k tomu jeden citát:

> *Slyšíme, že někteří z vás žijí zahálčivě a vůbec nepracují, ale jsou zaměstnáni věcmi, do kterých jim nic není. Takovým lidem důrazně přikazujeme mocí, kterou máme od Pána Ježíše Krista, aby v klidu pracovali a jedli chléb, na který si sami vydělají.*
>
> *(2. epištola apoštola Pavla Soluňanům)*

V souvislosti s předchozím lze říci, že jedna z věcí, do které člověku nic není, je právě provokovat používáním praktik, které byly v původní hebrejské podobě chápány jako zásadně nepřijatelné (totiž klanění se), pro křesťanství pak jsou chápány buď jako hereze, nebo jako nečisté praktiky. Takové tvrzení ale je téměř nicneříkající. Daleko zajímavější je v této souvislosti to, jak chápat práci a vydělávání si na svůj chléb. Pokusím se shrnout význam Pavlova textu pro naši věc.

Člověk se zcela správně ptá „co mám dělat", jeho odpověď by měla být vztažena k tomu, co jej spojuje s druhými v každodennosti „obstarávání" chleba, s druhými, s životem dané komunity, ve které existuje dělba práce a dělba rolí (v newspeaku by se dalo říci, že „socializace" má přednost před esoterickým).
Nabízí se nám tedy dva postoje: radikální tomismus (reprezentovaný příznačně např. časopisem Distance), který se současným světem pokud možno nechce mít nic společného, a postoj, pro jehož ilustraci jsme použili východiska knihy Jolany Polákové „Hledání transcendence v postmoderní době". Jsme schopni nabídnout nějakou jinou cestu?

Nejlepší ochrana před esoterickými svody je v mráci - myšlenové práci, je třeba odbourávat zatuhlé nánosy zvykově přežívajícího determinismu, odhalovat nesmyslnost toho, že by věci světa byly svými příčinami svázány do nějak objektivních kauzálních řetězců, které jsou neutrální vůči nám, prožívajícím. Součástí křesťanské víry je jistota toho, že je možné překonat jakoukoli predeterminaci, ať již nalézá svůj výraz v postavení planet, v genech, sociálně-kulturních skutečnostech nebo jakkoli jinak. Většinou není významné spekulovat o kauzalitě, vždy však je možné se ptát, co která věc pro nás znamená, co které setkání nebo prožitek znamená vzhledem ke smyslu našeho života. Zbavit se diktátu a obludné převahy fungujícího světa znamená zároveň otevřít se pro to, co přichází samo, bez praktik či technik, otevřít se zcela jiné převaze.

Zároveň je třeba uchovat na paměti, že imanentní není nijak přehledné, naopak. Jsme až po uši ponořeni do mnohovrstevnaté přítomnosti, která jen velmi složitě žije v ustavené řeči, sociálních a kulturních formách a jednáních. Kultura je komplikovaná síť, ve které se můžeme setkávat, do které se nám lépe či hůře daří vtahovat své potomky a ve které

je možné vykládat život našich předků. Komplikovanost kultury ale má svoje významné ospravedlnění - díky jí je možné otevřít se skutečnému tázání, které přesahuje imanentní danost.
Zkratkovité cesty ven z kulturního prostoru hrozí likvidací této jedinečné stavby.

Rozhodně tedy nelze obecně přitakat tomu, že „transpersonální zkušenosti" otevírají člověka pro zážitek transcendentního a tím ho přibližují Bohu. Nevím v jakém smyslu, v jakém prostoru by se takové přibližování odehrávalo. K Bohu je možné se obracet v modlitbě a jistě lze nalézt praktiky, které mohou k modlitbě vést. Možná, v takto omezeném smyslu, by se Polákové přitakat dalo.

Jiným problémem je, jak diskutovat s těmi, kteří jsou zastánci (transcendentní) „jednoty", dosažitelné kontinuálně vědecky popsatelnými procedurami nebo alespoň zasvěcencům známými praktikami. Co říci Pribramovi a celému grémiu při udělení Havlovy ceny, pokud by mě na ceremoniál pozvali? Jde nalézt společnou řeč alespoň v něčem?

Neumím odpovědět. Domnívám se, že pro takové diskuse má nejlepší předpoklady katolicismus. Nikdy totiž „nezracionalizoval" svoji praxi jako protestantské církve, zůstal otevřen pro bohatost světa (jak jsou např. svátostiny dodnes trnem v oku všem racionalistům), zůstal otevřen světcům - a nikdy se nezřekl toho, že je duchovní mocí a pro nás tedy předně nositelem universality jako tématu. Jakákoli diskuse by však měla být vedena právě jen tak, že nebude popírat nic z toho, co by tuto universalitu snižovalo. V universalitě a zároveň porozumění bohatosti a mnohotvárnosti imanentního je klíč k tomu, jak překonat dopady několik set let trvající vlády liberalismu. A úkol je to nemalý v situaci, kdy se člověk stal takřka všemocným, ale jeho svoboda se přitom zvrací v prázdnotu.

Použito:

Jolana Poláková, Perspektiva naděje (Hledání transcendence v postmoderní době), Vyšehrad 1995,
Aldoux Huxley, Brány vnímání, Dharma Gaia, Maťa 1996.

V Americe zakázali...

Milý S.,
až mě mrazí, jak jsme samolibí a sebevědomí, ale přitom naše myšlení nesnese ani tu nejelementárnější kritiku. Byl to konkrétní text, který mě tak nadzvedl - snad právě proto, že člověk si neustále cosi slibuje, jeho očekávání mu pak dobře nafackují. „Dobře mi tak". Ale vezmu to oklikou - okolo toho, jak se v poslední době protřela novinami informace, že v jakémsi americkém státě zakázali na základních školách vyučovat evoluční teorii. Toho povyku! Naši levicoví intelektuálové všemožného zaměření hned měli důvod k úšklebkům - jací jsou ti Američané pitomci, když přeci nic není nad slunce jasnější, než že věda evoluci zcela zřetelně dokazuje.
Místo, abychom se sami zamysleli, co že to znamená a jak se s tím vyrovnat, chováme se jako ignoranti. V tom je problém - v té neochvějné samolibosti a sebejistotě, která maskuje náš strach, že bycho to měli složitější, kdyby se náš svět zkomplikoval, svět je černobílý a jediný, kdo se nemýlí, jsme my, dobře „vědou" zajištění polovzdělanci.

Jistě je možno evoluční ideu zastávat, věřit v ní, ale o to nekonec nejde, jde o to aby se nezpochybňovalo to, jak žijeme. A tak mi připadá, že se nesmím vzdát a dál se naivně ptát na tu fylogenezi. Přináší totiž více otázek než odpovědí. Přitom jde o taková svůdná dobrodružství: třeba barevnost - stvoření tíhne k tomu, aby bylo viděno, dodnes je to veliká záhada pro odborníky od fyziologů až po filosofy. To však učitelkám na školách nebrání v tom, aby nad řezem oka nežvanily o tyčinkách a čípcích. Svět funguje a basta. Nikomu nepřipadá zvláštní paralela, ve které je vyprávění o „velkém třesku" tak podobné výpovědi že „chaos zrodil hada a ten začal žrát svůj ocas..."
Jsme fascinováni, že to či ono „funguje" a nic jiného vidět nechceme. Pohybujeme se ve fragment, které alespoň rámcově zakládají praxi - a její faktickou každodenní převahu. Jen aby nás něco nevytrhlo z naší zajištěnosti, jen aby se svět neukázal daleko složitější a nezajištěnější. Zcela radikálně: Jen aby na nás něco ze světa nepromluvilo.

Mohu chtít, aby tyhle prosté úvahy zvládla většina učitelek? Co by si chudinky počaly? Jak by pak mohly předstoupit před své třídy, v nichž kázeň spočívá snad jen na psychickém

odměňování těch, kteří se dají nachytat a opakují to, co si osvojili o „fungování světa“?
Jaká by to musela být odvaha říci z katedry: Nevíme, v souvislosti se světem se o fungování nedá mluvit. Ale přesto dovedeme se spoustou věcí v životě a ve světě nakládat, dovedeme nalézt formy, jak je s jistou mírou úspěchu popsat, někdy se dovedeme domluvit... používáme ty a ony obrazy, protože jinak by se vše rozpadlo do chaosu, jinak by nebylo o čem mluvit.
Jaká by to byla odvaha říci: Vše stojí na lásce a dobré vůli udržovat svět jako místo pro život a pro naše vzájemné setkávání. To, v čem žijeme, je také rejdiště ne jedné, ale několika vypuštěných Pandořiných skříněk, žijeme na neustále ohroženém mostě mezi mrtvou a prázdnou formou a stejně mrtvým a prázdným chaosem...

Evropa revival
(poznámky k přednášce)

Někteří autoři postmoderny se snaží hledat cestu skrze „relativní“ nebo jinak přívlastky doplněnou transcendenci. Vždy jsem volil jinou cestu - udržet se v komunikativním světě, být otevřen tomu, co přichází a společně s druhými pro to hledat pojmenování a vyslovení.

Dá se nalézt mnoho švů, stop, skladebných míst, které svědčí o tom, jak je svět „udělán“, jak a z čeho vyrůstá a je stavěna Evropa. Proto Kořeny a základní kameny, ale i Zobrazování a obrazy. Každý detail toho, v čem žijeme, se nabízí jako klíč ke všemu ostatnímu, jako bod, skrze jehož pevnost se dá pohnout zeměkoulí. Je to intelektuální výzva, na kterou odpovídáme.

Snaha se vyhnout - tu také nelze opominout. Velká většina intelektuální potence lidstva je v moderní době vydávána proti smyslu řeči, směřuje proti možnosti vyslovování: jde spíše o snahu zabezpečit řeč pro sebe, opevnit se v ní, učinit z ní žargon, nástroj manipulace.

Důležité je alespoň částečně předjímat to, co nastává, očistit se, být otevřen. Otevřenost. Jak jinak se získává vědomost o tom, co se nelze naučit podle žádného návodu?

Příloha - něco politické reality

(Když slyším slova „naplňování potřeb“, zvedá se mi žaludek - pro vyznavače tohoto slovního spojení by se snad dalo říci, že cítím jistou potřebu, která je naplněna vyprázdněním.)

O jednání a roli

Jsem rád, že jsme se po dlouhé době viděli, chtěl jsem ti dát text svého panelu, ale pak jsem si to přeci jen rozmyslel a posílám ti to doplněné alespoň o některé z částí, které jsem původně po úvaze vyjmul. Bohužel se mi během debaty potvrdilo, že nyní potřebujeme v této sféře především provést analýzu faktické moci: něco takového, jako provedl Havel v sedmdesátých letech „reálným komunistům".

Je celá řada paralel mezi „normalizací" a tím, co prožíváme v posledních letech. Čím dál tím víc mi ale vychází jako nejvýznamnější, že se jedná o oboustrannou shodu, nikoli jen vnucenou formu. Postupně se ustavovala a cílevědomě upevňovala víceméně podvědomá dohoda mezi korumpující mocí a korumpovanou většinou, která dostala šanci se podílet na konzumu, požitcích spojených s ustavujícím se statu quo.
Diskutovat dnes o „veřejné správě" a pominout přitom, že jde jen o dílčí projev toho, jak je uplatňována moc a jak je používána řeč - to je velmi naivní. A navíc trestuhodné je předpokládat či předstírat přitom, že vůbec lze tímto způsobem a za stávajících „pravidel hry" nalézt společnou řeč. Vždyť základní shoda v této korumpující symbióze je právě v tom, že se společná řeč, která by něco vyslovila, nehledá, ba dokonce že je odmítána, že se jí brání, a pokud už byla vyslovena nechá se bez odpovědi. Když si promýšlím, s čím vystupovali někteří aktéři diskuse, vychází mi až příliš často - alibi. Dost často promlouvali ti, kteří se na tom všem podílejí, jen kontrolují ze svých pozic, aby včas podchytili případný pohyb...

Před nedlouhou dobou se mě jeden z kolegů (vysoce postavený profesionální pracovník neziskové organizace) po kratší diskusi zeptal: „Jak to tedy je?" - a myslel to tak obecně, jak jen to jde, jak to je se světem, jak to funguje, kde je k tomu vypínač nebo natahovací klíček, volant... a nebo jak znějí správné věty, podle kterých se zařadím mezi zasvěcence, jak se chovat, abych měl jistotu, abych se vezl... Je to pro mne takový kontrolní moment, zpětná vazba při diskusi, jestli vidím odvahu říci si, že žádná jednoznačná pointa není, že je jen odpovědnost a riziko. A s těmi, kteří chtějí své bližní takovéhoto poznání ušetřit, raději moc nepeču. Zavání to názorem, že vládnout se dá jen podvodem.

A ještě jen na okraj - vždycky mi vrtalo hlavou, proč Havel poté, co se mu ODS vymkla z ruky, obratem neprovedl či spíše nepublikoval radikální analýzu toho, jaké je mocenské myšlení, reprezentované Klausem. Je to jedna z mých hlavních výtek vůči Havlovi, on totiž nevěří tomu, že se dá pojmenovávat, aniž by se tím něco sledovalo, aniž by to byla nějaká role v širším kontextu hry. Myslím, že nevěří, že jednající člověk může být víc než hercem dramatu. Hodnotná pro něj není výpověď ani jednání, ale scéna, akt.
A Havel selhal a selhává, píše texty pro svoji roli, a přitom není schopen nalézt pro ni „kus" - má situaci, ale nemá prezentovatelný vnější kontext. Má hráče, ale hráč mlčí a blekotá, protože nemá jeviště. A Klaus ho přehrává, jde mu jen a jen o manipulace v situacích, moc je pro něj dostatečně velká suma manipulací, která začíná žít vlastním životem. A Havel to nechce říct nahlas, vyhýbá se tomu.
Vlastně by mi mohlo být Havla líto, i těch nepříliš povedených pokusů s globální odpovědností, které, snad, chce použít pro vytvoření celku své hry...

Veřejná správa?

O veřejné správě se nejspíš hovoří v souvislosti s tím, že by měla „fungovat", že by měla „neobtěžovat", jaksi „jít sama", efektivně, s minimem vložené energie a úsilí.

Jako většina předpokladů i tento předpoklad by bylo třeba podrobit kritice a ptát se, z čeho vychází, čím je ospravedlněn atd. Zvláště pak v celkovém kontextu naší doby. Původně jsem byl připraven přednést příspěvek orientovaný k několika tématům, která alespoň načrtávají celkový kontext, v němž problematiku veřejné správy vidím, zejména vzhledem k problematice vytváření a uplatňování moci. Vzhledem k tomu, že upřesněný program předpokládá sevřenější diskusi o reformě veřejné správy, svůj připravený vstup omezím.

> *Chtě nechtě musíme začít v historickém odstupu, již proto, aby se otřásla naše samozřejmá sebejistota, že naše každodennost je standardem, podle kterého se má a dá posuzovat cokoli. Nejraději bych začal u konkurenčních myšlenkových světů vrcholné renesance na straně jedné, rozvinuté reformace na straně druhé, formujícího*

se osvícenství na další straně a v neposlední řadě též poststředověkého, řekněme jezuitského katolicismu. I to by bylo velké zjednodušení, dalo by nám to však alespoň dostatečně široké a mnohotvárné základy pro uvažování o společnosti, jejím cíli, o jedinci, o jeho povolání, o správě obce a správě záležitostí jednotlivců... a pokud bychom do pětice přibrali trochu rodícího se chasidismu, neškodilo by. Dostali bychom jeden významný pohled radikálně zvenčí, od těch, kteří chápou světskou správu (geneticky křesťanskou) jako něco nepodstatného, co je vždy nějak vnuceno.

Vzhledem ke všem okolnostem je pochopitelné, že si v historickém exkursu mohu dovolit tak maximálně začít u Evropy po Vídeňském kongresu. Jde o zlom, ve kterém se radikálně prosazuje osvícenská myšlenka, která obecně tématizuje teritoriální správu jako věc systému, nikoli již vlády ve smyslu panství.
Od tohoto momentu víceméně nekriticky přijímáme jeden z málo reflektovaných předpokladů, ze kterých vychází současné pojetí veřejné správy, totiž teritoriální homogenitu, resp. snahy zavést ji, formalizovat. Že se to nedaří a nemůže dařit bez jistých deformací života, se dá ukázat jak na příkladech statutárních měst, tak na rozporuplné historii „střediskových obcí". Než budeme diskutovat o tom, jak zajistit homogenitu veřejné správy, než budeme hledat technická a právní řešení, je vhodné položit si otázku, z čeho v tomto případě požadavek homogenity vyplývá: vždyť území samo není homogenní, rovnost přístupu je stejně iluzorní a sporná, žádný systém nemůže zajistit homogenitu tam, kde život je mnohotvárný a nabývá několika rozdílných typických forem (např. vesnice, maloměsto, městská aglomerace).
Pragmatici navrhují, abychom se zabývali čistě a jenom optimalizací systému, který vždy bude mít k dokonalosti daleko - tím však daný problém dobře zakrývají, neboť jejich nedosažitelný ideál homogenity je na svém piedestalu stále stejně neprodiskutován a neprověřen.

Myslet homogenitu má svůj nesporný význam a souvisí se schopností abstrakce. Jak a v jakém kontextu ale lze mluvit o rovnosti, kdy jde o nutný předpoklad fungování a kdy již jde o destruující bariéru? Mluvíme-li o rovnosti v souvislosti s úvahami o podobě institucí správy, pak bychom zároveň, jedním dechem, měli hovořit také o různosti, tématizovat ji a vytvářet pro ni prostor, využívat ji a zapojovat, uvažovat s ní jako o jednom z prvků zadání...

Po této diskusi volám nikoli snad proto, že bych chtěl vystupovat proti snaze vytvořit takovou veřejnou správu, která by byla přiměřeně přístupná - naopak, jde mi o to, abychom nebyli zatěžováni zamlčenými předpoklady a v důsledku toho frázemi. Jde o to, aby naše očekávání a naše cíle byly reálné - a k tomu není diskuse o východiscích nikdy dost.

Proto se zeptejme jinak: Proč mluvíme o veřejné správě a ne jen o „správě“? Zeptáme-li se vhodnou formou souseda nebo kohokoli druhého, který se problémem nezabývá, odpoví nejspíš, že je přívlastku třeba, aby se činnost úřadu nepletla s činností správce. To by nemělo být bagatelizováno, ale jistě cítíme, že je třeba říci ještě něco víc. Proč hledáme společný pojem pro státní správu (nebo alespoň její část) a samosprávu? Proč si nevystačíme třeba s územní správou?
Ale jak vlastně rozumíme slovu „veřejné“? Co přidává k samosprávě a státní správě pro dané území? Jistě si dovedeme představit takovou správu, která by nebyla veřejná - tady navrhuji, aby bylo jedno z těžišť diskuse.

Z hlediska soukromého života kohokoli je na první pohled požadavek na „správu“ jasný: má rušit co nejméně. Věc je však jiná, vstupuje-li člověk do veřejného prostoru s nějakou aktivitou nebo potřebou společně řešit nějakou svojí věc, pak se jeho zadání proměňuje - veřejná správa by měla být nestranná, efektivní a rychlá. I když pro tentokrát vypustíme nabízející se otázky, např. jak chápat nestrannost, důležité je, že „správa“ tu není od toho, aby „řešila problémy“. Správa umožňuje, aby lidé spolu žili v jisté formě vyvážené a garantované vzájemnosti, aby vzájemnost nebyla odkázána na to, co neformálně a přirozeně vznikne ve vztazích mezi těmi, kteří se setkají.

Pokračujeme-li v tomto způsobu uvažování, vyjde nám něco zdánlivě paradoxního - že instituce a pravidla jsou tu především proto, aby umožňovaly a usnadňovaly život. Celé generace myslitelů pak hledaly způsob, jak zajistit, aby instituce nežily svým vlastním životem, ale skutečně byly schopné reagovat na to, co je od nich požadováno. Výsledkem opakovaných pokusů je po nějaké době vždy zjištění, že celý systém je třeba rekonstruovat, že je třeba provést reformu správy - protože již není dostatečně funkční. Protože nevytváří vhodné prostředí pro životodárné aktivity, které jsou jemným předivem vztahů

přesahujících soukromí lidí, neumožňuje jejich růst nebo mu dokonce brání.

Dovolte, abych při této příležitosti vyslovil jednu podle mého závažnou tezi. Občas se u nás mluví o balkanizaci, ať již jde o způsob politického života, mocenské záležitosti apod. Zdá se mi však, že to není přesné. Jedna z méně optimistických trajektorií ukazuje spíše na „islamizaci" správy, kdy místní moc má charakter pašalíků, svěřených ke správě z anonymního centra moci, které jen velmi volně souvisí s nějakým politickým zaklínadlem, sjednocujícím říši.

> *Pohrdání právem, se kterým jsme se v posledních letech mohli setkat u „stratégů" naší situace, je shodou okolností velmi podobné právnímu myšlení islámu, které, velmi zjednodušeně řečeno, nezná veřejnoprávní subjekty ani právní subjektivitu ve smyslu našeho územněsprávního celku. Suverénem není lid, ani shromáždění volitelů - suverénem je správce jako osoba, ten, který je nadán vykonávat moc.*

I kdybychom odmítli tuto kulturní paralelu, zbývá otázka, jak je možné, že skutečná struktura odpovědnosti a vzájemných vazeb úřadů veřejné správy není hlouběji diskutována a reflektována. Jak je možné, že intelektuální elita pomíjí, že je správa takřka siamsky provázána a spojena se systémy mimo stát, podobně jako vlastnické a personální vztahy bank a podniků? Proč se tomu tak málo věnujeme, o čem vypovídají tyto zacyklené plovoucí struktury? Nebudeme-li tento problém řešit, pak se snižuje význam toho, jakou bude mít správa formálně podobu, kolik bude krajů a jak budou formálně konstruovány jejich orgány atp.
Domnívám se, že veřejná správa je vytvářena teprve tam, kde je shoda o zadání pro ni: má být soustavně a záměrně otevírán a chráněn veřejný prostor, tím míním duchovní a společenský prostor, do kterého je možné bezpečně vstoupit, vystoupit do něj ze svého soukromí. V něm se tématizuje to, co je v daném případě obecné blaho, dobro, společné věci atd. - tedy to, co přesahuje člověka a na čem se chce (dobrovolně) podílet. Je to prostor kultivace, sdílení a v neposlední řadě prostor, ve kterém probíhá předávání hodnot a existujících forem nastupujícím generacím. Alespoň v jisté větvi evropské tradice se tak dá chápat. A je možné tvrdit, že jde o prostor, který zakládá kulturu vůbec, vytváří formy pro to, aby bylo možné uvažovat o společnosti jako celku.

Tento prostor se vytváří a žije i v jistém protivenství, rozhodně nemusíme mít obavy, že na „správě“ přímo závisí. Nenaplní-li se však očekávaná role institucí, není-li tu garant pravidel, je-li důvěra minimální - pak je „veřejná správa“ jen bezobsažným slovním spojením, které se vyčerpá velmi formálně nějakým negativním vymezením.

Pokud mohu shrnout:
Domnívám se, že posledních deset let prokázalo velmi malou intelektuální pružnost našich elit, nedošlo k tomu, aby se předmětem diskuse staly jednoduché a přehledné analýzy základních východisek, se kterými hodláme nadále pracovat a na kterých hodláme dále stavět. Selháním je i samozřejmé přejímání homogenity a egality jako požadavku, ospravedlněného kdysi Francouzskou revolucí, nejasnost v tom, co je obsahem a předmětem svobody a jaký je vztah svobody a veřejnosti, v posledku s tím související nejasnost o tom, co je to vzájemnost a veřejnost atp.

Domnívám se, že v mnohém jsme na začátku, že je třeba skutečně dát impuls, podpořit existující myšlenkové pohyby, radikálně je rozproudit. Je třeba změnit klima. To je však trochu jiný úkol než hledat reálná politická řešení pro tak komplexní záležitosti, jako je „reforma veřejné správy“.
Pokud nás tato reforma zajímá, přimlouvám se za to, aby se diskutovalo, a veřejně, o tom, co je vlastním a nesamozřejmým obsahem slova „veřejná“, proč ho připojujeme ke slovu správa. Pokud by nám totiž skutečně šlo jen o bezchybné fungování, mohla by nám správa (státní a komunální) stačit.

Praha 5.1.2000